

A belgrádi magyar követség helyzete a Kominform-konfliktus idején

Domján Dániel Ferenc

A Kominform-konfliktus a második világháború utáni európai történelem egyik legizgalmasabb fejezete. A jugoszláv–szovjet viszály az egész keleti blokkra hatással volt, ám a szocialista országok vezetői, akik féltették a pozíciójukat, mind Sztálin mellett foglaltak állást. Magyarország a második világháború egyik vesztes államaként külpolitikai elszigeteltségbe került, amiből kiutat jelentett a délszláv állammal lassan fejlődő, közös érdekek mentén alakuló, javuló kapcsolat. Ez a helyzet azonban nem tartott sokáig. A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának (Kominform) a Jugoszláv Kommunista Pártot elítélő 1948. június 28-i határozatát követően rövid idő alatt megromlott a Moszkva–Belgrád-, majd a Budapest–Belgrád-viszony is. A belgrádi magyar követség a kiélezett helyzet frontvonalába került, az ott dolgozóknak egy ellenséges országban kellett folytatniuk a munkájukat. A tanulmány célja, hogy bemutassa a követségnek a konfliktus idején átélt nehézségeit, illetve mindennapjait, egészen 1955 májusáig, Nyikita Hruscsov „Canossa-járásáig”, amelyet a szovjet–jugoszláv, s ezáltal a magyar–jugoszláv viszály jelképes lezárásának tekinthetünk.

The Cominform-conflict – also known as the „Stalin–Tito split” – is one of the most interesting chapters of the European history after the Second World War. The conflict had an impact on the whole Eastern Bloc, but eventually all the socialist leaders stood to Stalin’s side, because none of them wanted to take the risk of losing their position – or their lives. Hungary, as a losing country of WW2, had a bad relationship with its neighbor, but finding the common interests with Yugoslavia, the two countries’ relations started to develop in a good way, but not for long. The relationship between the Hungarian and Yugoslavian government changed shortly after Yugoslavia had been expelled from Cominform on 28th June, 1948. The Hungarian Embassy in Belgrade was in the frontline after the conflict had started and when the diplomatic relationships nearly stopped working, they had to work in a malignant country’s capital city. In this study, my goal is to introduce the Hungarian Embassy’s everyday life during the conflict until 1955, when Nikita Khrushchev visited Belgrade. The Soviet leaders’ journey can be defined as a closing act of the Yugoslavian–Soviet, and also the Hungarian–Yugoslavian conflict.

* * *

A második világháborút követő évek egyik legérdekesebb és legkomplexebb eseménysorozata a jugoszláv és a szovjet vezetés közötti viszony megromlása, az úgynevezett Kominform-konfliktus volt. A Sztálin!

kegyeiért versengő „baráti országok” vezetőinek sorába Rákosi Mátyás² is beállt, és rövid idő alatt Magyarország viszonya is rendkívüli módon megromlott déli szomszédjával, a diplomácia kapcsolatok szinte a nullára redukálódtak.

A szocialista országok egységesen léptek fel Jugoszláviával szemben, s Magyarország sem jelentett kivételt ez alól: a magyar külpolitika a Szovjetunió irányításával és jóváhagyásával működött, amiben természetesen közrejátszott a magyar kommunista vezetés azon félelme, hogy a Magyar Kommunista Párt (MKP) a Jugoszláv Kommunista Párt (JKP) sorsára jut.

A magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok két hídfője a budapesti jugoszláv követség, illetve a belgrádi magyar követség volt, melyek a konfliktus teljes ideje alatt működtek – bár változó módon és minőségben –, azonban a két ország viszonyának elmérgesedése után a követési dolgozóknak egy ellenséges ország ellenséges légkörében kellett a munkájukat végezniük. A jelen tanulmányban a belgrádi magyar követség helyzetét mutatom be a második világháború végétől Nyikita Hruscsov 1955-ös belgrádi látogatásáig, amely eseményt tekinthetjük a konfliktus egyik lezáró aktusának.

A kapcsolatok normalizálódása

A két ország a világháborút különböző oldalon fejezte be: míg Magyarország vesztes országgént újra a területei és a lakossága egy részének az elvesztésével számolhatott, addig az ismét egyesített Jugoszlávia – és a Jugoszláv Kommunista Párt – a győztesek oldalán állt neki a „sztálini út” kiépítésének. Déli szomszédunk a régió többi országához képest különleges helyzetben volt. Az 1945. novemberi választások gyors változásokat

hoztak: a népfront (Jugoszláv Nemzeti Front, JNF) győzelmével lényegében már abban az évben kiépült az egypártrendszer – s azzal együtt Josip Broz Tito³ személyi kultusza is felerősödött –, szovjet típusú alkotmányt hoztak létre, és megkezdődött a magántulajdon felszámolása is.⁴ A partizán „önfelszabadító” háborúból eredően a népfront társadalmi támogatottsággal rendelkezett, ráadásul a jugoszláv vezetés legitim volt, Moszkva támogatását élvezte, és a nyugati hatalmak is elismerték.⁵ Jugoszláviában – érthető módon – Tito nagyobb népszerűségnek örvendett, mint Sztálin.⁶

A délszláv vezetők a belpolitikai céljaik egy részét hamar elérték, de számos olyan megoldatlan diplomáciai ügy merült fel, amelyekkel kapcsolatban a magyar vezetők részéről is szerettek volna támogatást kapni. Az érdekek találtakoztak, hiszen a magyar kormánynak rendkívül nagy szüksége volt a győztes országok támogatására – többek között a béketárgyaláson –, ráadásul a magyar kommunisták példaképként tekintettek jugoszláv elvtársaikra. A kölcsönös érdekek mentén kialakult helyzetben a délszláv vezetők ígéretet tettek arra, hogy amennyiben a magyar kormány támogatja hazájukat Trieszt kérdésében, akkor a békekonferencián segítenek a magyar érdekek érvényesítésében, illetve – mint az a következő években be is igazolódott – Jugoszlávia támogatni fogja Magyarországnak az ENSZ-be történő felvételét.⁷

A diplomáciai kapcsolatok felvételének lehetősége jugoszláv részről már 1945 őszén felvetődött, 1946. szeptember 25-én pedig

Stanoje Simić⁸ külügyminiszter ezt jegyzékben is jelezte a magyar kormánynak.⁹ Október 4-én Ivan Ivanovics Levuskin, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEK) vezérkari főnöke a kormány tudomására hozta, hogy a jugoszláv–magyar diplomáciai kapcsolatok újbóli felvétele ellen a szervezetnek nincs kifogása.¹⁰ Az eseményre hivatalosan 1947 februárjában került sor.

Szántó Zoltán¹¹ követ a párizsi békeszerződés aláírása előtt néhány nappal, február 7-én adta át megbízólevelét a Jugoszláv Népköztársaság elnökének, Ivan Ribarnak.¹² A magyar küldöttség megérkezésekor a követség épülete rendkívül romos állapotban volt, ott a diplomáciai teendőket nem lehetett megfelelően elvégezni, így az új követ egyik legfontosabb feladata jóformán a teljes első évben (és a felmerülő problémák miatt még a következő kettőben is) az épület helyrehozása volt. Szántó folyamatosan beszámolt a tarthatatlan állapotokról a Külügyminisztériumnak. Mint írta, „záporosó után úszik az egész épület”,¹³ ráadásul minden csupa sár volt, így a követség sem diplomáciai vendégek fogadására, sem ügyintézésre nem volt alkalmas. További problémát jelentett, hogy az épület rossz állapota miatt a dolgozókat hotelben szállásolták el, és az ügyfeleket is két, átalakított hotelszobában fogadták, a drága szobaárak következtében pedig a kiadások rendkívül megnövekedtek.¹⁴

A követség gépkocsival sem rendelkezett. Ezt Szántó többször is sérelmezte a jelentéseiben, és a probléma megoldását

sürgette. Az 1947. április 17-i jelentésében például az alábbiakat írta:

Gyakran kellett szegyenkezni, hogy sáros lábbal állítottam be egy-egy követ vagy miniszter dolgozószobájába. Megtörtént, hogy megsajnáltak és autón küldtek haza. Az is megtörtént, hogy rossz időjárás következtében, az utolsó pillanatban le kellett mondanom látogatásokat, mire autót küldtek értem. Nem jó dolog, ha egy követ munkakörülményei sajnálkozást váltanak ki kollégái körében.¹⁵

A követ az épület helyreállításának sürgetésekor többször hivatkozott arra, hogy a belgrádi követség a magyar külpolitika szempontjából fontos hely, mivel „itt ellenünk irányuló nyomást kell ellensúlyoznunk”,¹⁶ és mivel a Külügyminisztérium nem sürgette az épület felújítását, félő volt, hogy a jugoszláv vezetésben az az érzés alakul ki, hogy Magyarországnak nem fontos Belgrád. Az épület romos állapota ellenére az ügyfélforgalom folyamatosan növekedett. Szántó jelentése szerint naponta átlagosan negyven-ötven ember fordult meg náluk.¹⁷ A követség azonban nagyon kis létszámmal, a követen kívül három hivatalnokkal és egy altisztal kezdte meg a működését.¹⁸

Szántó Zoltán Belgrádba érkezése és megbízólevele hivatalos átadása után a szokásoknak megfelelően bemutatkozó látogatást tett több magas rangú jugoszláv vezetőnél. A jugoszláv külügyminisztériumban Stanoje Simić külügyminiszter fogadta őt és kísérelőjét, Sztankay Zoltán

követi tanácsost. Simić „kifejezést adott a magyar követség megérkezése feletti örömeinek, mondván, hogy így jobban elő tudjuk segíteni a két ország közötti jó viszony fejlődését”.¹⁹ Milovan Đilas²⁰ és Edvard Kardelj,²¹ a JKP két nagy teoretikusa ígéretet tett a magyar követnek, hogy közbenjárnak a csehszlovák sajtóban megjelent magyarellenes cikkek eltüntetése érdekében. Maga Josip Broz Tito is fogadta a magyar követet, és szintén kiemelte a pozitív jugoszláv–magyar viszony jelentőségét.²²

A követség újrainvitása tehát támogató közegben történt, és bár a háború még terhelte a kapcsolatokat, azok pozitív irányba haladtak. Mivel az 1947-es választások után Rákosiék befolyása tovább növekedett, a jugoszláv–magyar viszonyt az ideológiai azonosság is átszötte.

A Kominform-határozat

Az 1948-as évben a szocialista blokk egységét megrengette a generalisszimusz és a marsall konfliktusa. A „harcban” Jugoszlávia, ha nem is alul, de egyedül maradt; a „baráti” országok vezetői ugyanis nem merték kockáztatni a saját pozíciójukat azzal, hogy szembeszállnak Sztálinnal. A konfliktus²³ előzménysora hosszúra nyúlt, azonban az alapvető forrása a Sztálin és Tito közötti hatalmi harcokból fakadó érdekütközés volt. Sztálin a szocialista blokkot egy kizárólag Moszkva iránymutatása alapján működő, monolit tömbbé kívánta átalakítani, ahol a vezetőknek semmiféle különutas „elhajlás” nem engedélyezett. Ezzel szemben Tito Jugoszláviát a régió vezető (hegemón)

hatalmának képzelte el, s egy Belgrád által vezetett balkáni föderációt szeretett volna létrehozni. Sztálin viszont az országot már csak annak földrajzi helyzete folytán is a befolyása és az irányítása alatt szerette volna tudni.

1948. február 10-én Đilas és Kardelj Moszkvába repült, ahol Sztálin nemtetszését fejezte ki Belgrád önálló politikája miatt, és felszólította a jugoszláv vezetőket, hogy a továbbiakban csak Moszkva engedélyével cselekedjenek. Titóék nem fogadták el a szovjet álláspontot; ennek következményeként a szovjetek hazarendelték a tanácsadóikat, és felbontották a kereskedelmi egyezményeket.

A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (Kominform) június 28-án nyilvánosságra hozott elítélő határozata a JKP-t nacionalista elhajlással és a marxi-lenini útról való letéréssel vádolta. Rákosi Mátyás július 2-án tartott beszédében „leplezte le Titót”.²⁴ Szerinte „a Jugoszláv Kommunista Párt vezetőinek zöme nem értette meg a kommunista párt és a munkásosztály vezető szerepét, a munkás-paraszt szövetség lényegét”,²⁵ ezért született meg velük szemben az elítélő határozat. Szántó Zoltán követ július 17-i jelentésében a jugoszláv álláspontról írt, amely szerint „a konfliktust a Tájékoztató Irodában elsősorban a magyar és a bolgár kommunisták idézték elő, Tito népszerűségére való féltékenységből. Tovább tart a nép, sőt az egyszerűbb párttagok megtévesztése azzal, hogy az SZKP és Sztálin távol áll ettől a méltatlan rágalomhadjárattól.”²⁶ A viszony tehát gyorsan elmérgesedett a két ország között.

A jugoszláv–magyar kapcsolatok romlásával a belgrádi magyar követség dolgozóinak az élete is megváltozott, nehezebbé vált. Az 1947-től 1948 júniusáig terjedő időszakban mozgásukban nem korlátozták őket, csupán a határ mentén egy 15 kilométeres sávban és Macedónia déli részén nem utazhattak engedély nélkül.²⁷ A belgrádi lakosság ellenséges viselkedését sem tapasztalták. Ez az állapot azonban június 28-a után megváltozott.

Egy 1948. január 31-i lista alapján a követségi dolgozók létszámát tíz főre tehetjük.²⁸ A későbbiekben az említett követi tanácsos, Sztankay Zoltán és egy társa, Hommonay László disszidált. Sztankay a családjával a „halálos beteg” nagymamát indult meglátogatni Ausztriába,²⁹ Homonnay pedig Olaszországba utazott szabadságra, de egyikük sem tért vissza Belgrádba.³⁰

A követségnek rengeteg munkája akadt. A nyár folyamán az ügyvivő arról számolt be a Külügyminisztériumnak, hogy mivel a jugoszláv posta nem továbbít külföldre iratokat, nekik kell a félmillió jugoszláviai magyar kisebbség ügyeit is intézniük.

Arról szóló információval, hogy a követségi dolgozók a jugoszláv titkoszolgálat, az UDBA (*Uprava državne bezbednosti*) megfigyelése alatt állnak, egy augusztus 10-i jelentésben találkozhatunk először, amelyben Szántó megjegyezte, hogy a követséget állandóan figyelik.³¹ Szeptember 26-án pedig Péry Jenő futárral kapcsolatban jelentették, hogy nagyon nyíltan követik.³² Buzási József attasénak megtiltották a lakásáról

történő telefonálást a jugoszláv hatóságok, emellett megfigyelték a rendőri szervek – a követség azonban tanácstalan volt, hogy mit tegyen az ügyben. A megfigyeléseken kívül azt is észrevették a követségi dolgozók, illetve a „baráti” országok belgrádi követségén szolgáló kollégáikkal való információcsere után arra a következtetésre jutottak, hogy a hatóságok megtiltották a jugoszláv állampolgároknak a szocialista blokk képviselőivel való kapcsolatteremtést, kapcsolattartást.³³

Novemberre még tovább romlott a helyzet: már a belgrádi lakosok is ellenségesen tekintettek a követség dolgozóira. Megtörtént például, hogy a piacon nem szolgálták ki őket. „Az elmúlt hetekben nagyon érezhetővé vált Belgrádban a Magyarország–Jugoszlávia közötti viszony rendkívüli feszültsége”³⁴ – írta Szántó. A jugoszláv külügyminisztérium és a magyar követség közötti kapcsolat a minimumra redukálódott. Szántó több helyről is olyan értesülést kapott, hogy a két ország kapcsolatai teljesen megfognak szakadni. Több külföldi újságíró is akart ezzel kapcsolatban interjút készíteni vele. Koča Popović³⁵ külügyminiszter-helyettes is fogadta a követet, aki szívélyes beszélgetésbe kezdett, és a kapcsolatok javulását szeretne volna elérni. Ugyanakkor Szántó azzal támadt vendéglátójára, hogy a jugoszlávok aknamunkája miatt a viszony kedvező irányváltása nem fog sikerülni, Popović azzal vágott vissza, hogy a magyar rendőrség brutalitása mindennek az oka.³⁶

1949 januárjában még mindig folyt az épület felújítása, amin magyar munkások

dolgoztak. Szántó jelentései szerint a követséget folyamatosan figyelték, a követségi dolgozókat követték a városon belül, még a lakásukon is hívogatták telefonon őket, hogy így tudakolják meg, hogy ott-hon vannak-e – legalábbis a követségi dolgozók erre következtettek. Feltételezhetjük, hogy a Magyarországon is bevált, „alapos” munkát végző házfelügyelői besúgóhálózat Belgrádban is működött: a házmesterek ugyanis szokatlanul nagy érdeklődést tanúsítottak a követségi dolgozók irányába, ami gyanús lett az alkalmasoknak.

A belgrádi követség kiemelt fontossággal bírt a Külügyminisztérium számára, így a dolgozóinak is megbízható, jó munkakerőnek kellett lenniük. Így májusban egy listát küldtek arról, ki az, aki nem megfelelő a posztra „ebben a kielezett jugoszláv–magyar helyzetben”.³⁷ A követség állományának az átalakítását a Rajk-perrel is alátámasztották, hiszen „amíg a külügyminisztérium élén Rajk és társai állottak, érthető volt, hogy a belgrádi követség személyzeti megerősítését elszabotálták”,³⁸ ezért ideje volt „ideológiailag megbízható” emberekkel megerősíteni a követséget.

A Belgrádban tartózkodó magyarok közül Mezei Béla altisztet és az egyik külkereskedelmi dolgozó, Janus Endréné férjét megpróbálta beszervezni az UDBA. Janus Endre ügyével részletesen is foglalkoztak a jelentések, mivel a felesége beszámolt a követségnek a férjét felkereső UDBA-ügynökkel folytatott beszélgetésről. A jugoszláv férfi előbb meg akarta győzni Janust, hogy önszántából

készítsen jelentéseket a követség munkájáról, majd miután ellenállt, fegyverrel fenyegette meg. Szántóék a Külügyminisztérium segítségét kérték, hogy mitévők legyenek, mivel Janus Endréné jó munkakerőnek számított.³⁹ Szeptember 8-án egy rövid jelentésben közölték a követséggel, hogy a házaspárral minden kapcsolatot szakítsanak meg.⁴⁰

Szántó Zoltán követ, akit jelentéstételre Budapestre hívtak, már nem tért vissza a szolgálati helyére; helyette július 10-én Keresztes Sándor rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter érkezett Belgrádba. Július 13-án adta át a megbízólevelét Ribarnak, „hűvös hangulatban”, ahogy írta. A következő napokban végigjárta a külképviseleteket, de Titónál és Kardeljnél nem tudott látogatást tenni, mert – hivatalosan – nem tartózkodtak Belgrádban, azonban a hírekből kiderült, hogy azokban a napokban fogadta Tito az olasz képviselőt emberét. Tehát a tény az volt, hogy nem kívánták fogadni Keresztest.⁴¹

A jugoszláv posta rendszertelenül szállította ki a leveleket és újságokat a követségnek: volt, hogy másfél hónapot is késnek a kézbesítéssel.⁴² A belgrádi követség már korábban kérte a postát, hogy az este 8 után érkező táviratokat csak reggel hatkor kézbesítse, mivel nem áll módjukban az átvenni – a postást ugyanis nem engedhették be az épületbe, kis átvevő ablak pedig nem volt. A Külügyminisztérium szerint a követség alkalmazottai ezzel a kéréssel „legalizálták a Posta szabotázsakcióit”.⁴³ Megoldásként egy kémlelőablakot szereltek a főbejáratra,

így elkerülhették, hogy este idegenek járjanak be a követségre, és át tudták venni a táviratokat is. Az ehhez hasonló kisebb ügyeket rendkívül hosszan elhúzták, és nagyon részletesen jelentették a fejleményeket a követség dolgozói.

A Magyar Rádió 1948. augusztus 30-tól minden este 23 órakor 10 perces szerb nyelvű adást kezdett sugározni. A Rajk-per idején ez azonban gyakran a napi 185 percet is elérte.⁴⁴ A Külügyminisztérium feladatul osztotta ki a követségnek, hogy minden esetben hallgassák meg a műsort, és ötleteikkel, bírálataikkal segítsék azt; később már az anyagot is ők szolgáltatták. A követi jelentés szerint Jugoszláviában „nagy felhördülést” okozott a műsor, amely természetesen a Kominform és a szovjet propaganda szócsöve volt. A *Politika* és a *Borba*⁴⁵ is beszámolt az adásról.⁴⁶

A magyar követség iránti ellenszenvedést a jugoszlávok néhány esetben elég sajtószerűen módon fejezték ki. Jól mutatja ezt az az 1948. június 17-i eset, amikor délután 5 órakor Börzsei János altiszt a követség kertjében a *Politika* 1944. december 28-i számába csomagolt 2x5 db töltényt talált. (Az adott szám egyébként Budapest ostromáról és a magyar–német csapatok kettévágásáról szólt.) A követség és a Külügyminisztérium egyértelmű provokációnak minősítette az esetet.⁴⁷ A budapesti jugoszláv követség 1949 nyarán a jelentéseket a korábban alkalmazott francia nyelv helyett szerbül kezdte küldeni a Külügyminisztériumnak. A Külügyminisztérium válaszul július 19-én közölte a belgrádi magyar követel, hogy

a jugoszláv külügyminisztériumhoz intézett jegyzékeket francia helyett magyar nyelven nyújtsák át – így nehezítették meg egymás munkáját.⁴⁸

Diplomáciai kapcsolatok a mélyponton

A Rajk-perben 1949. szeptember 24-én hozták meg a halálos ítéletet. Két nappal később, szeptember 26-án a Külügyminisztérium egy jegyzéket adott át a budapesti jugoszláv követségnek, amelyben azt állították, tudnak arról, hogy a belgrádi kormány támogatta a magyar vezetők meggyilkolására szerveződött csoportot és a „reakciós elemeket”. A magyar kormány állítása szerint Aleksandar Ranković⁴⁹ belügyminiszter 1948 októberében – „bizonyíthatóan” – illegálisan átlépte a magyar határt, és Biritópusztán találkozott a Horthy-rendőrség, az amerikai kémszervezetek és az UDBA beszerzett kémjével, Rajk Lászlóval, és utasításokat adott át neki a magyar kormány fegyveres puccsal való megbuktatására és Gerő Ernő, Rákosi Mátyás és Farkas Mihály meggyilkolására.

A kormány szerint a budapesti jugoszláv követségnek is szerepe volt mind ebben: Magyarország területén kiterjedt kémhálózatot működtettek, és az információkat az angoloknak és az Amerikai Egyesült Államoknak adták át. „Cáfolhatatlan bizonyítékok alapján bebizonyosodott – folytatják a jegyzékben –, hogy a jugoszláv kormány már a Jugoszláv–Magyar Barátsági és Együttműködési és Kölcsönös Segítségnyújtási Egyezmény

aláírásakor összeesküvést szervezett a magyar kormány megbuktatására.” A magyar kormány, hogy megszüntesse a jugoszláv „kémhálózatot”, a budapesti jugoszláv követség dolgozóit 24 órás határidővel kiutasította Magyarországról területéről.⁵⁰ Csak a követ, egy irodai tisztviselő, egy gépíró és egy sofőr maradt Budapesten.⁵¹ Lazar Brankov⁵² jugoszláv ügyvivő, aki nem sokkal később a Rajk-per vádlottja lett, kilépett a jugoszláv szolgálatból, és hitet tett a JKP vezetése ellen.⁵³

A válaszjegyzék sem váratott magára sokáig: szeptember 27-én megérkezett a magyar követségre, és a belgrádi magyar követség dolgozói nagy részének a Jugoszláviából való kiutasítását tartalmazta.⁵⁴ A kiutasítottak listáját nem közölték, így a személyükre csak abból lehet következtetni, hogy kik szolgáltatták vissza a jugoszláv személyigazolványukat a belgrádi külügyminisztériumnak, illetve kik adták le a futárigazolványukat. Az alkalmazottakban megfogyatkozott követségnek a Külügyminisztérium írt egy jelentést, amelyben kifejtették, hogy megpróbálják tehermentesíteni a követséget, mivel tudják, hogy ilyen kevés emberrel nem lehet az ügyeket intézni: a követ ezután szóban jelenthet a futárnak, és a külügyminisztériumi jegyzékeket sem nekik, hanem egyből a jugoszláv követségnek fogják átadni, továbbá mindenben a követ segítségére lesznek.⁵⁵

Mindennapok az ellenséges környezetben

Az 1950-es évről a követség levéltári anyagai között semmi nem maradt fenn, 1951-ről is csak egy fél doboz, amely szerint az állomány hat főből állt.⁵⁶ A levéltári anyagok között nem találtam utalást arra, hogy a dokumentumok hiánya mire vezethető vissza. Fontos lenne tudni, hogy eredetileg keletkeztek-e iratok, és csak később tüntették el őket, vagy az akkori iratokat nem is archiválták.

Az 1952-es jelentésekből kiderül, hogy a követségi dolgozók úgy sejtették, hogy az épülettel szemben lévő házból folyamatosan figyelik őket az UDBA emberei. A fogadóórak ideje alatt két-három rendőr állt a követség bejáratánál, hogy elriassza azokat, akik be akartak menni. Nagyon ritkán fordult elő, hogy valaki kétszer is elment a követségre: általában egyszer járt ott, és utána többet nem látták az épület közelében. Pavlovics Miklósné például másodszorra is elment, de – mint mesélte – az első látogatása után egy rendőr igazoltatta, és megkérdezte, mit keresett a követségen. 1952. január 1-jétől június 31-ig összesen százhárom látogatója volt a magyar diplomáciai képviselőnek.

A Budapestről érkező csomagokat hente kétszer-háromszor kézbesítették, sok esetben felbontva. Nyíltan nem kísérték ugyan az alkalmazottakat a titkosszolgálat ügynökei, de biztosak voltak abban, hogy nagyon figyelik őket. Az emberek nem mertek szóba állni velük, így nem tudtak információt sem

szerezni.⁵⁷ Kárpáti József és Patkó Mihály például egy orosz nőhöz járt fogorvoshoz, aki egy idő után erősen kerülte a társaságukat. Akik magyar állampolgárságot szerettek volna kérni, azok ügyének az elintézését elhúzták, nem adták meg hozzá a szükséges papírokat. A kérvényezőket legtöbbször „eltüntették” – a követ szerint ez nem kevesebbet jelent, mint hogy internálták, börtönbe zárták őket.⁵⁸ A Külügyminisztérium arra kérte az ügyvivőt, hogy részletesebben számoljon be a provokációkról és a jugoszlávok magyarelles tevékenységéről.⁵⁹ Egy alkalommal a követség kiskertjében lányokat vettek észre, amelyek az egyik ablakig tartottak, így az alkalmazottak azt feltételezték, hogy a jugoszlávok kihallgatták a beszélgetéseket.⁶⁰ A követségen egyre kevesebb ügyfél fordult meg: március 29. és április 15. között például egyetlen ügyfelük sem volt.⁶¹ Az utazásra vonatkozó korlátozás 30 kilométeres távolságig engedélyezte a munkatársak szabad közlekedését.⁶²

A rádió hallgatását ismét kötelezővé tették a követség számára, aminek egyrészt az volt a célja, hogy a dolgozók véleményét mondjanak az adásokról, másrészt hogy anyaggal lássák el a szerkesztőket. „A Magyar Rádió szerb-szlovén nyelvű adásai ma igen nagy jelentőséggel bírnak a Tito-fasizmus elleni harcban.”⁶³

A Külügyminisztérium többször is Tito-ellenes broszúrákat küldött a követség számára, 20-25 példányban, ám őket azokat nem tudták terjeszteni, mert a látogatóik féltek, hogy a jugoszláv hatóságok megtalálják náluk valamelyiket, és

börtönbe kerülnek. A kiadványokat a követség épületén belül azonban kirakták.⁶⁴

Sztálin halála után

1953. március 5-én meghalt Sztálin. Személyének a nemzetközi porondról való eltűnése azonban nem hozott hirtelen javulást a magyar–jugoszláv kapcsolatokban, de az év folyamán megfigyelhető volt egy lassú tendencia, amely a feszült viszony enyhülésével járt. Ennek megfelelően az év elején a követség élete is nehezen zajlott, nagyon kevés volt a látogató: két hónap alatt csak tizenkilenc személy,⁶⁵ hiszen többek között a már említett zaklatások miatt sokan másodszor már nem keresték fel a külképviselőt. Csak júliusban kezdett el nőni valamelyest a látogatók száma – akkor 29 ügyfelük volt –, a jelentésben pedig egyértelműen a javuló helyzetnek tudták be a látogatószám-növekedést.⁶⁶ A követség épülete mellé a jugoszlávok rendőrbódét állítottak, és továbbra is folyamatosan figyelték és kísérték a dolgozókat a városon belül. A követségi alkalmazottak mozgástere ugyanis csupán a város vámhatárain belülre szorítkozott – kivételt csak az Avala-hegy jelentett, ahol kirándulhattak. A Magyarország-ellenes cikkek továbbra is meghatározóak maradtak Jugoszláviában, azonban augusztusban már kevesebb ilyen jelent meg a *Borbában* és a *Politikában*.⁶⁷

1953 júliusában a Külügyminisztérium jelentést kért a követségtől az ottani változásokról. Korábban ilyen közvetlen nem érdeklődtek erről, így egyértelmű, hogy

a Sztálin halála utáni konszolidálódás mértékére voltak kíváncsiak. Akkoriban azonban az ügyvivő még csak annyi változást látott, hogy az őket megfigyelő rendőr köszön nekik.

Az igazán nagy változás a két ország diplomáciájában a kölcsönös követküldéssel vette kezdetét, amelynek nem titkolt célja a viszony javítása volt. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1953. szeptember 9-i döntése értelmében Kurimszky Sándort⁶⁸ felmentették tiranai szolgálata alól, és Belgrádba helyezték át.⁶⁹ Október 27-én reggel érkezett meg a jugoszláv fővárosba, és meglepetésére a legnagyobb előzékenységet tapasztalta új állomáshelyén. Slaven Smodlanka protokollfőnöknél október 28-án tett látogatást, és az ottani fogadását is pozitívnak értékelte. Mivel Koča Popović külügyi államtitkár nem tartózkodott Belgrádban, Aleš Bebler, a helyettese fogadta őt október 29-én. A látogatásról szóló jelentésében a követ azt írta, hogy Bebler szerint „a múltban úgy a mi [magyarok], mint az ő részükről történetek nem kívánatos cselekedetek, amin keresztül a viszony egyre romlott”, de most a viszony javítása a cél. Kurimszky megjegyezte, hogy őt éppen e célból küldték, és Bebler kijelentette, ők is ilyen irányú feladatokkal bízták meg a budapesti követüket.⁷⁰

Később, november 3-án maga Popović is fogadta Kurimszkyt, és szintén a jó szomszédi viszony mellett foglalt állást. Tito a november 4-i találkozásuk alkalmával kiemelte, milyen fontos a két ország közötti jó kapcsolatok kialakítása, és úgy vélte, mindkét félnek azon kell a

jövőben dolgoznia. Kurimszky megbízólevelének átadásáról fényképes cikket közölt a *Borba* és a *Politika*, ráadásul az első oldalon, amit azért is fontos megemlíteni, mert a bolgár követ is aznap adta át a megbízólevelét, de arról csak egy rövid közlemény jelent meg. Jugoszláv oldalról decemberben érkezett Budapestre Dalibor Soldatić⁷¹ követ.⁷²

1953. december végére a magyar követséget kevésbé figyelték (legalábbis – ahogy a követségi jelentésben írták – ők nem vették észre), Belgrádban nem kísérték őket ügynökök, a rendőr viszont néha még felírta a rendszámukat, de tisztelgett is, ami már nagy változásnak számított. A protokolleseményeken kedvesen fogadták a követségi dolgozókat.⁷³ Augusztusban a követségi dolgozók engedéllyel már Belgrádon kívülre is utazhattak – ezt onnan tudhatjuk, hogy a levéltári anyagok között egy augusztus 18–20. közötti időre szóló, zombori utazásra vonatkozó engedély is szerepel.⁷⁴ November 10-én már azt jelezte Kolozs Márta,⁷⁵ a Külügyminisztérium osztályvezetője a követségnek, hogy megszűnt az utazások korlátozása, egyben felszólította a követet és a képviselőtlen dolgozókat, hogy minél jobban használják ki ezt a lehetőséget: utazzanak, ismerjék meg jobban Jugoszláviát és persze a gazdasági, politikai helyzetét, a tömegek hangulatát.⁷⁶

A feszült viszony tehát, ha nehezen is, de kezdett enyhülni. Erre bizonyítékul szolgának az említett esetek is, továbbá a Külügyminisztérium 1953. negyedik negyedéves munkatervének 1. pontja, amely szerint a feladat „további lépéseket tenni

a Jugoszláviával való viszony normalizálására a kapitalista országokkal való békés együttlétezés lehetőségének elve alapján”.⁷⁷ 1954 folyamán Kurimszky Sándor találkozott Mile Milatović-tyal, a Külügyi Államtitkárság Politikai Főosztályának vezetőjével (a főosztály alá tartozott Jugoszláviának a Szovjetunióval és a szocialista blokk országaival való kapcsolata). Milatović megkérdezte, hogy van-e bármi kifogásolható a követség működésével kapcsolatban, majd a nemleges válasza azt mondta, hogy „a múltban történetekre fátylat kell borítani és nem előszedegetni”.⁷⁸

Októberben arról számoltak be a követség alkalmazottai, hogy 15-e után még érezhetőbb lett a normalizálódás. A magyar sportolók belgrádi szereplése nemcsak a jugoszláv vezetők tetszését nyerte el, de a két ország lakosait is közelebb hozta egymáshoz (sakkozók, pingpongozók körutazása). A jugoszláv operaénekesek már Kurimszkynél érdeklődtek, hogy mikor léphetnének fel Pesten. A nagykövet az egyik jelentésében felvetette, hogy Jugoszláviában már igény mutatkozik a magyar filmek iránt, így azokat küldhetnének itthonról a Külügyminisztériumon keresztül. Felvetődött a képviselő nagykövetségi rangra emelésének a kérdése is, Belgrádban ugyanis a „baráti országok” közül csak Albánia és Magyarországnak nem rendelkezett nagykövetséggel. Kurimszky megjegyezte, tisztában van vele, hogy ezt nem szabad elkapkodni, de úgy vélte, időben el kell kezdeni felkészülni rá.⁷⁹

Hruscsov Belgrádban

1955. május 26. és június 3. Hruscsov⁸⁰ és Nyikolaj Bulganyin vezetésével szovjet delegáció tett látogatást Belgrádban, ami egyrészt a jugoszláv vezetés nagy sikerének számított, másrészt az ország teljes elszigetelésének a végét jelentette. Hruscsov „Canossa-járásáról” beszámolt a magyar követség is; leírták, hogy a jugoszlávok láthatóan örültek, és reménykedtek, hogy a találkozó elősegíti hazájuk gazdaságának az erősödését. A követ szót ejtett a szovjet követségen rendezett fogadásról, és hogy milyen fesztelenül telt az egész este. Összegzésként az szerepelt, hogy a szovjet delegáció látogatása rendkívül nagy érdeklődést váltott ki egész Jugoszláviában; az egyszerű emberek örültek a kapcsolatok ilyen irányú változásának. Beszámoltak azonban arról is, hogy voltak, akik arra emlékeztettek, hogy a szovjetek miatt romlott meg a helyzet, és ezért nem tetszik nekik a viszony javulása, ám a számuk „jóval kisebb, mint a becsületesen, egészségesen gondolkodó emberek száma”.⁸¹

1955-ben a követség élete a korábbi évekhez képest könnyebb lett; az ügyfelek száma átlagosan napi 20-25 fő volt,⁸² augusztusban viszont összesen 705 ügyfelet fogadtak. Megfigyelést, követést már nem tapasztaltak, amit egyértelműen a jó viszonynak tudtak be. 1955 februárjában tizennégy fő dolgozott a követségben.

Kurimszky Sándor követ Nyikita Hruscsov látogatása után nagyon optimista lett, és arról tett jelentést, hogy a jugoszláv–magyar viszonyt hogyan lehetne

még jobban erősíteni. Ennek módját a következőkben látta: az utazási korlátozások felülvizsgálata, a kulturális kapcsolatok hivatalos felvétele, a rádiók között műsorcsere, a magyar filmhíradókban a jugoszláv hírekről szóló beszámolók elhelyezése; az ifjúsági kapcsolatok erősítése, a két hadsereg viszonyának a javítása, a tudományos és egészségügyi kapcsolatok erősítése.⁸³ Lényegében egy egész tervcsomagot terjesztett elő, de a Külügyminisztérium nem volt ilyen lelkes: a válaszból kiderült, hogy a legtöbb lehetőséget nem is vizsgálta meg.

Véleményem szerint az 1955. május–júniusi események lezárják azt az ívet, amely az elítélő határozattal vette kezdetét, és a viszony elhidegülését, majd a kapcsolatok normalizálódását foglalja magában. A magyar követség dolgozói az ellenséges légkörben is el tudták látni a feladatukat, és a két ország közötti viszony rendezése után egyenrangú félként folytathatták a munkájukat. Másfél évvel később azonban a magyarországi események kapcsán már a budapesti jugoszláv követség került a nemzetközi figyelem középpontjába.

Jegyzetek

- 1 Jozsif Visszarionovics Sztálin (1878–1953): szovjet diktátor, a „generalisszimusz”. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának főtitkára (1922–1934), majd titkára (1934–1953).
- 2 Rákosi Mátyás (1892–1971): „Sztálin legjobb magyar tanítványa”. 1945–1956 között előbb a Magyar Kommunista Párt (MKP), majd 1948-tól a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) fő-, illetve első titkára, 1952–1953-ban a

Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke is.

- 3 Josip Broz Tito (1892–1980): jugoszláv diktátor, az el nem kötelezettek mozgalmának egyik meghatározó vezetője. A második világháború alatt a partizánok „marsallja”, 1945–1953 között a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság miniszterelnöke, majd 1980-ig a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnöke volt.
- 4 Juhász József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Budapest: Aula Kiadó, 1999. 119. o.
- 5 Vukman Péter: *Moszkvától Londonig. Nagy-Britannia és Jugoszlávia a szovjet–jugoszláv konfliktus idején (1948–1953)*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2010. 17. o.; Juhász: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. 118.o.
- 6 Jugoszlávia Magyarországon népszerűbb volt a Szovjetuniónál. Ezt a tényt Rákosi az 1947. áprilisi moszkvai látogatásán meg is említette Vjacseszlav Molotovnak – amivel nem kis fejfájást okozott később önmagának. Nem tudhatjuk, de sejthető, hogy a moszkvai „színválás” később befolyásolta Rákosit, amikor – az akkori hibáját kiköszörülendő – támogatta Sztálint. Zinner Tibor: *„A nagy politikai affér”. A Rajk–Brankov-ügy*. Budapest: Saxum Kiadó, 2013. 6. o.
- 7 A. Sajti Enikő: *Büntudat és győztes fölény: Magyarország, Jugoszlávia és a délvidéki magyarok*. Szeged: SZTE Történettudományi Doktori Iskola, 2010, 7. o.
- 8 Stanoje Simić (1893–1970): jugoszláv külügyminiszter 1946. február 1. és 1948. augusztus 31. között.
- 9 A. Sajti: „Büntudat és győztes fölény...” 7. o.
- 10 Uo. 8. o.
- 11 Szántó Zoltán (1893–1977). Kommunista múltjának nagy szerepe volt abban, hogy őt nevezték ki követté. A Tanácsköztársaság idején a Budapest, VII. kerületi munkástanács tagja, a Vörös Hadsereg ezredparancsnoka, hadosztály-politikai biztos volt. Részt vett a Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP) újjászervezésében, egy ideig annak balkáni futára volt. A Külföldi Bizottságot (KÜB) képviselte a budapesti titkárságban. 1927. februárban letartóztatták, és az ún.

- Szántó-perben nyolc és fél évi fegyházra ítélték. Szabadulása után Moszkvába ment, ahol a Kommunista Internacionálé (Komintern) végrehajtó bizottságában a KMP-t képviselte. 1945 júniusában hazatért, és tagja lett az ideiglenes nemzetgyűlésnek. 1947. január és 1949. július között volt belgrádi követ. Később részt vett a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) irányításában. Kenyeres Ágnes: *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*. Budapest: Arcanum Kiadó, 2001. Elektronikusan elérhető: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC14240/14515.htm>. Szántó testvére, Béla, hadügyi népbiztos volt.
- 12 A. Sajti Enikő: „Egy kommunista káder a külügyben 1945–1948: Rex József”. *Forrás*, Vol. 41. No. 7–8. (2009). 99. o.
- 13 Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban: MNL) MOL XIX–J–4–a–Belgrád 57–1947. 1. doboz.
- 14 Uo. 40–1947. 1. doboz.
- 15 Uo. 40–1947. 1. doboz.
- 16 Uo. 57–1947. 1. doboz.
- 17 Uo. 108–1947. 1. doboz.
- 18 A. Sajti Enikő: „Egy kommunista káder...”. 101. o.
- 19 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 1–1947. 1. doboz.
- 20 Milovan Đilas (1911–1995): politikus és író. Jugoszlávia egyik vezető kommunista ideológusa, kezdetben Tito harcostársa, majd rendszerének bírálója lett.
- 21 Edvard Kardelj (1910–1979): politikus, a JKP teoretikusa.
- 22 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 25–1947. 1. doboz.
- 23 A jugoszláv–szovjet konfliktus háttéréről a teljesség igénye nélkül lásd: Juhász: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. 124–139. o.; Juhász József: „A titói Jugoszlávia első évtizede”. In: *A titói rendszer megszilárdulása a Tisza mentén (1945–1955)* (szerk. A. Sajti Enikő, Juhász József és Molnár Tibor). Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2013. 7–23. o.; Vukman: *Moszkvától Londonig...*; Leonyid Gibianszkij: „Az 1948-as szovjet–jugoszláv konfliktus és a Kominform”. *Múltunk*, NO. 4. (1994.); Ripp Zoltán: „Példaképből ellenség. A magyar kommunisták viszonya Jugoszláviához (1947–1949)”. In: *A fordulat évei* (szerk. Ständeisky Éva, Kozák Gyula, Pataki Gábor és Rainer M. János). Budapest: 1956-os intézet, 1998. 45–62. o.; Zinner: „*A nagy politikai affér*”..., 1–49. o.
- 24 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 352/biz.–1949. 7. doboz.
- 25 „A marxizmus–leninizmus a győzelem egyetlen útja. Rákosi Mátyás beszéde a budapesti pártfunkcionáriusok ünnepi értekezletén, 1948. július 2.”. In: Rákosi Mátyás: *Építjük a nép országát*. Budapest: Szikra Kiadó, 1949. Elektronikusan elérhető: <http://mek.niif.hu/04600/04670/04670.pdf>.
- 26 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 32/pol.–1948. 2. doboz.
- 27 Uo. 307/biz.–1948. 2. doboz.
- 28 Uo. 29–1948. 2. doboz.
- 29 Uo. 94–1948. 2. doboz.
- 30 Uo. 95–1948. 2. doboz.
- 31 Uo. 229–1948. 2. doboz.
- 32 Uo. 336/biz.1948. 2. doboz.
- 33 Uo. 417/biz.–1948. 3. doboz.
- 34 Uo. 113/pol.–1948. 3. doboz.
- 35 Koča Popović (1908–1992): jugoszláv külügyminiszter-helyettes, majd 1953–1965 között külügyminiszter.
- 36 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 450/biz.–1948. 3. doboz.
- 37 Uo. 43/szig.biz.–1949. 6. doboz.
- 38 Uo. 59/szig.biz.–1949. 6. doboz.
- 39 Uo. 64/szig.biz.–1949. 6. doboz.
- 40 Uo. 565/szig.biz.–1949. 6. doboz.
- 41 Uo. 479/biz.–1949. 9. doboz.
- 42 Uo. 458/biz.–1949. 7. doboz.
- 43 Uo. 48/biz.–1949. 7. doboz.
- 44 Uo. 10.061/biz.–1949. 8. doboz.
- 45 *A Politika* és a *Borba* jugoszláv pártlap volt, mindkettő a JKP álláspontját képviselte.
- 46 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 53/biz.–1949. 8. doboz.
- 47 Uo. 420/biz.–1949. 9. doboz.
- 48 Uo. 7226/biz.–1949. 9. doboz.
- 49 Aleksandar Ranković (1909–1983): jugoszláv belügyminiszter 1946 és 1953 között.
- 50 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 10.159–1949. 9. doboz.

- 51 Uo. 10.281/biz.–1949. 9. doboz.
- 52 Lazar Brankov (1912–2011): jugoszláv kommunista politikus. A második világháborút követően a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jugoszláv delegációjának a vezetője volt. A szovjet–jugoszláv viszony kiéleződését követően szembefordult Titóval és Magyarországon maradt, de 1949-ben letartóztatták, és a Rajk László nevével fémjelzett koncepciós perben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. Életéről bővebben legújabbban lásd: Vukman Péter: „*Harcban Tito és Rankovics klikkje ellen*”. *Jugoszláv politikai emigránsok Magyarországon (1948–1980)*. Budapest–Pécs: Kronosz Kiadó, 2017, főként a 221–230. o.
- 53 Brankov emigrálásáról bővebben: Vukman Péter: „Lazar Brankov emigrálása és magyarországi emigrációs szervező tevékenysége (1948–1949)”. *Bácsország*, No. 3. (2013). 2. o.
- 54 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 10.281/biz.–1949. 9. doboz.
- 55 Uo. 10.281/biz.–1949. 9. doboz.
- 56 Uo. 0161/biz.–1951. 12. doboz.
- 57 Uo. 00208/szig.biz.–1952. 12. doboz.
- 58 Uo. 00108–1952. 12. doboz 12. doboz.
- 59 Uo. 133/1/szig.biz.–1952. 12. doboz.
- 60 Uo. 00145/szig.biz.–1952. 12. doboz.
- 61 Uo. 00145/szig.biz.–1952. 12. doboz.
- 62 Uo. 00159/szig.biz.–1952. 12. doboz.
- 63 Uo. 002214/szig.biz.–1952. 12. doboz.
- 64 Uo. 0217/biz.–1952. 13. doboz.
- 65 Uo. 0036/szig.biz.–1953. 14. doboz.
- 66 Uo. 00154/szig.titk.–1953. 14. doboz.
- 67 Uo. 00161/szig.biz.–1953. 14. doboz.
- 68 Kurimszky Sándor (1907–1982). Mindössze hat elemit végzett. 1925-től a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP), majd 1930-tól a KMP tagja. 1935-ben a Szovjetunióba emigrált. 1941-től önkéntes volt a szovjet hadseregben, majd az Urálon túlra telepített üzemekben dolgozott. 1943 tavaszától a szovjet Belügyi Népbiztosság (NKVD) megbízásából hadifogolytáborokban politikai munkatársként tevékenykedett. 1945-től már ismét Magyarországon, a Politikai Rendészeti Osztályon, majd rákospalotai rendőrkapitányként dolgozott. Tagja volt az MKP-nak, az MDP-nek és az MSZMP-nek is. 1950-ben vezérőrnagy és a BM Körendészeti Főosztály vezetője, 1952-ben tiranai nagykövet lett. „Kurimszky Sándor”. *Történelmi Tár*, http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=4891&catid=74%3Ak&Itemid=67&lang=hu. A letöltés ideje: 2016. február 1.
- 69 Vukman Péter: „A brit külügyminisztérium Magyarországot szerezpéről a szovjet–jugoszláv konfliktusban (1948–1953)”. *Múltunk*, No. 2. (2010). 256. o.
- 70 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 00219/szig.titk.–1953. 14. doboz.
- 71 Dalibor Soldatić (1909–?): budapesti jugoszláv nagykövet 1953–1956 között.
- 72 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 00219/szig.titk.–1953. 14. doboz.
- 73 Uo. 00251–1953. 15. doboz.
- 74 Uo. 00176/szig.titk.–1953. 14. doboz.
- 75 Kolozs Márta a Külügyminisztérium „Európai kapitalista országok II. osztályát” vezette. Sáringer János: „Mozaikok a magyar Külügyminisztérium történetéből (1944–1951)”. *Grotius*, http://www.grotius.hu/doc/pub/RSSTJE/2010_74_saringer_janos_mozaikok.pdf. A letöltés ideje: 2016. február 1.
- 76 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 002061/1/szig.titk.–1953. 14. doboz.
- 77 Uo. 26–1953. 14. doboz.
- 78 Uo. 00245/szig.titk.–1954. 15. doboz.
- 79 Uo. 93/szig.titk.–1954. 16. doboz.
- 80 Nyikita Szergejevics Hruscsov (1894–1971): 1953 és 1964 között a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) első titkára volt, 1958 és 1964 között pedig a Minisztertanács elnöki posztját is betöltötte.
- 81 MNL MOL XIX–J–4–a–Belgrád 187/szig.titk.–1955. 21. doboz.
- 82 Uo. 223/1/szig.titk.–1955. 21. doboz.
- 83 Uo. 201/pol.szig.titk.–1955. 21. doboz.